

РЕЦЕНЗИЯ от доц. д-р Теодор Божидаров Стойчев

за присъждане на научната степен ДОКТОР по 2.4. Религия и теология
(Теология-патрология) за дисертационния труд на

Марта Георгиева Георгиева,

ЕКЛИСИОЛОГИЧНИ ИЗМЕРЕНИЯ НА СВЕЩЕНОСЛУЖЕНИЕТО ПРЕЗ ПЪРВИТЕ ЧЕТИРИ ВЕКА

Богословски факултет на СУ „Св. Климент Охридски”,

Катедра по историческо и систематическо богословие

1. Данни за процедурата

Настоящата процедура е открита след решение на Факултетния съвет на Богословския факултет от 21.10.2021 г., протокол № 3 и последваща заповед на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ № РД 38-523 от 28.10.2021 г. На първото си заседание, проведено на 28.10.2021 г., научното жури в състав проф. д-р Иван Христов, доц. д-р Любомир Тенекеджиев, доц. д-р свещ. Теодор Стойчев, доц. д-р Павлин Събев и доц. д-р Стоян Чиликов установи, че процедурата е организирана при спазване на всички законови изисквания. След проведени разисквания за председател е избран проф. д-р Иван Христов, а за рецензенти проф. д-р Иван Христов и доц. д-р Теодор Стойчев. На останалите членове е възложено да изготвят писмени становища. Като срок за предаване на рецензиите и становищата е определен 31.01.2022 г., а като дата за открито заседание на научното жури и публична защита – 18.02.2022 г.\

2. Данни за докторанта

Марта Георгиева Георгиева е родена 4.04.1973 г. През 1997 г. завършва

Икономическия университет във Варна, а през 2016 г. защитава магистърска степен по теология към Богословския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“. От 2018 г. е зачислена като докторант към Богословския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“. Представеният от нея дисертационен труд минава успешно вътрешно обсъждане и е предвижен за защита.

3. Данни за дисертацията

Дисертационното съчинение „Еклисиологични измерения на свещенослужението през първите четири века“ се състои от 187 страници. Съдържа увод, три глави, заключение, използвана литература, приложения, справка за основните приноси и публикации по темата на дисертационния труд. Научният апарат включва използвани съкращения и 568 бележки под черта.

Уводът е много добре структуриран: изведени са методите, целите, историографията по проблема, изворов материал и т.н. Фокусът на дисертацията е върху догматичната тайна на свещенослужението: „свещенослужението като догматически феномен в неговите еклисиологични измерения през първите четири века...“. Докторантката очертава и следните въпроси, които ще бъдат част от нейното изследване: „Църквата с клира ли започва?“ и „Възможна ли е Църквата без йерархия?“ (8 стр.).

Първа глава е озаглавена „*Библейски и небесни основания за свещенослужението*“. Авторката започва първата подглава със старозаветната богоустановеност на свещенството. Прави впечатление, че тя е последователна в разгръщането на своята теза, но често прескача към по-късни периоди, което според мене не е съвсем обосновано. Например свещенството на Мелхиседек е разбирано по следния начин: „Божественият характер на Мелхиседековото свещенство е придобит като преобразяване (μεταμοίωσις) на човешкото му несъвършенство чрез Божествената енергия“

(31-32). Тази богословска интерпретация на св. Максим Изповедник стои исторически доста далеко от времето на свещените текстове. Освен това за голямо съжаление не е използвано задълбоченото изследване на свещеник Павлин Събев „В тези последни дни”. Марта Георгиева по всякакъв начин търси дълбока обвързаност между старозаветната обредност, казано най-общо, и новозаветната реалност, каквата не винаги може да бъде изведена.

Тя тълкува старозаветни теми с помоща на систематични конструкти и инструменти. Според нея юдаизмът се характеризира с очакване Бог да се възцари на земята, за да бъде привлечен към хората. Обратно на това, според нея, християнството вярва, че Бог иска да привлече и издигне човека към Себе Си. Затова и същата прави разлика между медиативно функциониращо свещенство и „онтологичното свещенство на царете и пророците, което се гради на особена връзка с Бога и чрез която Бог се приближава към хората.” Тази теза според мене е неправилна, когато бъде разгледана в светлината на старозаветните текстове, тъй като културата институция, с център светилището, е самото Божие присъствие сред народа. От друга страна, ритуалните действия с цялата им сложност регулират възможността на човека да бъде в присъствието на Бога. Следователно ние можем да говорим за реципрочност.

Тенденцията библейските текстове да бъдат четени в светлината на по-късни догматични тези продължава и в подглавата „Христос и новозаветното свещенослужение”. Цялата подглава почива на анализи, които нямат отношение към собствения свят на апостолите, а са построени върху по-късни готови богословски решения. Например на 36 страница четем: „Обвързаността между Иисус Христос, Сина Божи и Отца е изразена в Новия Завет с термина *λατρεύειν* – „почитание“, „боготворене“ – „Господу, Богу твоему, ще се поклониш и Нему одному ще служиш“ (Мат. 4:10)”. Думите на Спасителя се отнасят единствено към Отца и не изразяват по никакъв начин

отношението между Отца и Сина. Да се твърди, че в новозаветните текстове има учение за същност и енергии е открит анахронизъм (стр. 45). Затова бих могъл да направя следното заключение, че цялата подглава е изтълкувана с помощта на методология, която не споделям, но право е на всеки изследовател да избере начина, по който ще измине научно очертаното трасе. Иначе докторантката борави умело със светоотечески извори, използвайки развит богословски език, което говори за зрялост, основана на систематични изследвания.

В трета подточка на първа глава „Свещенослужението – съвършен небесен дар” докторантката задълбочено привежда доказателства от различни светоотечески извори, доказвайки действителното небесно достойнство на новозаветното свещенство.

Втора глава е озаглавена *“Изграждане на църковна йерархия през първите четири века”*.

Ако в предходната глава докторантката доказва изключителната природа на свещенството, извираща от самия Бог, във втората тя пристъпва към самото изграждане на църковната йерархия. Тя с право подчертава наличното разнообразие от църковни степени и чинове.

В началото на първа подточка „Служения в древната Църква” М. Георгиева преминава към въпроса за апостолите и апостолското приемство. В съгласие с вече утвърдени в нашата богословска наука тези тя затвърждава важното значение, което примствеността има за запазването на църковното учение. Примери са изведени от светоотеческата литература (стр. 71). И тъй като основното намерение на докторантката е да поддържа радикална синхронност на църковната реалност, тя използва идеята за примствеността като лост за постигане на това.

В раздела „Пророци и дидаскали” с право се подчертава важната роля,

която са имали харизматичните водачи в ранните църковни общини. Освен това се обръща внимание на сложната обвързаност между тях и йерархичната институция на Църквата, както и на обстоятелствата, довели до изчезването на проческите служения и поемането на техните функции от свещенството (76-78). Също се зачитат промените, настъпили през 4 в. в резултат от официализирането на Църквата. Според нея основната промпа е „бездната“, която се отваря между паството и неговите лидери (80).

Втора точка на втора глава е озаглавена „Тристепенно развитие на църковната йерархия“. Тук са разгледани спорове относно двустепенно или тристепенно свещенство. Авторката застава зад последната йерархична утвърденост, тъй като тя е засвидетелства още в тектовете на ав. Игнатий Антиохийски (83). Тя се спира поотделно на всяка една от тях. Детайлно е анализирано смисловото и функционално многообразие, което стои за думата „дякон“. Показана е дълбоката връзка, която съществувала между епископа и дякона според ранно християнски текстове (87-88). Според текста изключителното място, което е имало дяконското служение, ако правилно съм разбрал твърдението, е позагубено след 4 в. Тази подточка обаче оставя открити въпроси поне в моето съзнание. На 87 стр. се говори за „равно достойнство между епископа и дякона“ и се превеждат доказателствени текстове от Учение на 12-те апостоли и Дидаскалията. Епископите и дяконите отразяват в своето служение образите на Отца и Сина, докато презвитерите на апостолите (стр. 87). Въпреки че на 115 стр. се съдържа интересно разяснение на това място, за мене то не е безусловно.

Известно напрежение откривам и в раздела, посветен на степента на презвитерите. Тук не без основание се подчертава „флуидност в терминологията“ през първите два века (91). Твърди се, че в текстовете на св. Климент Римски има припокриване на служението на презвитерите и

епископите, въпреки че такава липсва при св. Игнатий Антиохийски, на което докторантката обосновано обръща внимание. Макар че признава началото на 2 в. като важен период за по-категоричното разграничаване на йерархичните служения, докторантката продължава да говори за светотроичния божествен живот на йерархичната конституция, утвърждавайки по този начин изначално зададена тристепенна йерархия.

След като анализира функциите и качествата на презвитерите, докторантката преминава към тези на епископите. Тук отново на преден план изпъква богословката линия на св. Игнатий Богоносец, която явно е корективна за Марта Георгиева. Между различните функции се откроява тази като контролиращ изповедта (100). Разгледани са новите ангажираности и реалности, пред които са изправени епископите особено след средата на 3 в. Засегнат е сложният въпрос за отношението между империя и Църква, като докторантката се е опитала да застане на страната на балансирана оценъчност, която тя изразява с думата „интерактивност“ (108). Въпреки това според мене необоснована и неаргументирана е тезата, че *изграждането и развитието на църковния ред има трансцедентен характер и никаква социокултурна среда не може да го оформи* (к.м.). (109). Тази моя лека бележка се подкрепя от думите на самата авторка, че „типозите еклисиология динамично се променят във времето“ (стр. 110). Мисля, че определено има известно напрежение между желанието да се оцени историческата релевантност на църковния живот и в същото време да се засвидетелства метафизичния характер на йерархията (виж също стр. 112)

Трета глава е озаглавена „*Мистични измерения на свещенослужението*“. Тук авторката си поставя за цел да вземе под внимание догматичните аспекти на свещенослужението (129). Поставен е централният въпрос за статута на ръкоположения: Дали промяната засяга

самата му същност, или е свързана само с неговата дейност (132). Тезата, която се остоява е, че свещенството включва три основни категории: пратеничеството, онтологично измерение и типологично.

Във втора точка на трета глава “Свещенослужение – Евхаристия – Троичен Бог” докторантката се спира на важната литургична страна на служението на свещенството. Свещеникът е обновител на творението, съучастник на Бога в обожението на човек. Именно тази функция, която извира от евхаристийния живот, според авторката е основната за свещеническото служение (157).

В трета точка от последната глава е засегната важната тема за есхатологичните измерения на свещенството.

В заключение мога да кажа, че докторантката Марта Георгиева е съумяла да развие очертаните в увода цели и задачи, което прави нейната работа структурно и съдържателно издържана. Обединила е библейски, исторически и светоотечески свидетелства, за да представи достойнството на свещенството. Използването на богата светоотеческа и съвременна богословска литература и то в оригинал предава тежест на найната работа. Що се отнася да приносния характер на темата вероятно той трябва да бъде търсен в привличането на различните богословски направления, което прави темата най-общо казано обемна. Все пак според мене изложението е твърде предопределено от вече изразени идеи и поради това му липсва дискурсивност. Не знам защо не е използвана излязлата в началото на октомври 2021 г. книга на прот. д-р Добромир Димитров „Царствено свещенство“. По всяка вероятност това се дължи на факта, че докторантката вече е привършвала своята работа.

Въпреки направените бележки, считам, че цялостният характер на изложението отговаря на научните критерии за академично развитие и затова

препоръчвам на почитаемото научно жури да присъди на Марта Георгиева Георгиева научната степен „доктор”.